

NAGLASNO USAVRŠAVANJE HRVATSKOGA JEZIKA VII.

U susret hrvatskomu pravogovoru

Stjepan Vukušić

oš nemamo ortoepske knjige u kojoj bi bio opisan hrvatski standardni jezik, kao što su izrađeni i objavljeni brojni rječnici, jezični savjetnici i gramatike. A takva nam je knjiga svima potrebna.

U Hrvatskome jezičnom savjetniku¹ već u Uvodu na stranici 14. piše:

„U nedostatku cjelovitih, isključivo ortoepskih priručnika, nastojali smo Savjetnik učiniti pouzdanim i suvremenim ortoepskim priručnikom hrvatskoga jezika i tako privremeno zadovoljiti potrebu za takvim, posebnim akcentologijskim priručnicima.“

Imamo, dakle, i naglasnu normu: u tom istom Savjetniku; sad i u Naglasku u hrvatskome književnom jeziku, Četvrtoj knjizi Velike hrvatske gramatike,² u Hrvatskome enciklopedijskom rječniku,³ kojemu je naglaske bilježio Ivo Pranjković, pa u drugim priručnicima od 1979.⁴ nadalje, sve do Velikoga rječnika hrvatskoga standardnog jezika (VRH-a).⁵

Međutim, ortoepski bi priručnik, osim naglasaka, opisao i uzoran izgovor svih jezičnih jedinica: glasova, slogova i njihovih sveza, riječi u svim paradigmama, rečenica i cjelinā teksta (tekstna prozodija). To ne znači da u našem Savjetniku nema raznolikih uputa i za izgovor, npr. u glasovnom i rječničkom smislu.

Ali nas još uvijek čeka potpuni opis pravogovora u posebnoj knjizi (ili knjigama) s tim da se obrade sve jezične jedinice na svim jezičnim razinama. Svakako bi to trebao biti rad snažne ekipe, prije svega mladih i sposobnih ljudi.

***

U bilješci 6., na str. 31. Hammove Kratke gramatike hrvatskosrpskog jezika (1967.) za kratkouzlazni naglasak (´) navodi se:

„Od drugog izdanja Vukova Rječnika (1852.) ovim se znakom (na dugom slogu) označuje i dvosložno ije kada je na njem uzlazna intonacija (rijéka, mlijéko prema ekv. réka, mléko). Danas je tu svagdje u gradovima e dugo pa je prema tome i uzlazna intonacija na njem duga, i ja je stoga bilježim ijé (rijéka, mlijéko).“⁶

---

¹ Hrvatski jezični savjetnik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (1999.), Pergamena – Školske novine, Zagreb; autori: Eugenija Barić, Lana Hudeček, Nebojša Koharović, Mijo Lončarić, Marko Lukenda, Mile Mamić, Milica Mihaljević, Ljiljana Šarić, Vanja Švačko, Luka Vukojević, Vesna Zečević, Mateo Žagar

² Stjepan Vukušić, Ivan Zoričić, Marija Grasselli-Vukušić, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007.

³ Novi Liber, Zagreb, 2002.

⁴ Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, ŠK, Zagreb, 1979.

⁵ Skupina autora, ŠK, Zagreb, 2015.

⁶ Školska knjiga, Zagreb, 1967.

To je prinos normativnoj procesualnosti u naglašavanju zamjene dugoga jata pod uzlaznim tonom. Međutim, nije u hrvatskoj novoštokavštini, zapadnoj, to „prema ekav. réka, mléko“, nego prema zapadnomu *rika, mlíko*. Uz to, Hamm izrijekom govori da je posrijedi dvosložno *ije*. No upravo je Josip Hamm već 1967. u jednom priručniku doveo u pitanje izgovor određenog lika dugoga jata. A tada je sve još bilo u znaku istočne novoštokavštine: i pravopisi i gramatike. Zato nas iznenađuje i pokoji hrvatski naglasak u Hammovoj Gramatici.

Dalibor Brozović sustav je vokalskih fonema hrvatskoga jezika proširio za jedan dvoglas: (ijē).⁷ Time je ujedno isključio iz hrvatskoga jezika uže istočnohercegovački trofonemni izgovor zamjene dugoga jata, koji se u izgovoru ostvaruje dvosložno s uvijek kratkim *e*. Nije, dakle: *svijet, dijète, ùvijek*, nego *svijêt, dijéte, ùvijêk*, tj. izgovor zamjene dugoga jata jest jednosložan s uvijek dugim *e*. Time je ostvarena jednosložnost na odsječnom planu i potvrđen ikavsko-jekavski ritam u pjesništvu, a na nadodsječnom postignuta je istonaglasnost kao u ikavskom novoštokavskom dijalektu, koji je i time uposebljen kao uporabna norma za standardni jezik.

Brozović piše:

„A) U golemoj većini slučajeva ikavskomu dugom *ī* odgovara diftong (ijē): *díte – dijete, tílo – tījêlo, ùvĭk – ùvijêk*. Kako se svaki |ijē| može pod već iznesenim uvjetima ostvarivati kao slijed |ijē|, potrebno je kategoriju A razdijeliti na dva niza: Aa *dijéte, tījêlo, ùvijêk* i Ab *dijéte, tījêlo, ùvijêk*. Grafijski i pravopisni oblik: *ije*.“⁸

Niz Ab dolazi u stilističkom ustrojstvu i dvosložan je.

Dakle, što se tiče zamjene dugoga jata u hrvatskome standardnom (i književnom) jeziku, on je jednosložan i istonaglasan sa svojom dijalekatnom osnovicom. Prvo od tog dvoga potvrđuje ritmotvornost u pjesništvu, a drugo je, tj. istonaglasnost, izraz uključivosti takvih naglasaka i napokon uključenosti putem uporabne norme u hrvatski standardni jezik.

Što se tiče istonaglasnosti, ona je postojana, ali glede dvoglasa, stanje je drugačije. Pogotovo nakon izvršene jotacije *n* u *nj* i *l* u *lj*. Tako su u izgovornom polju nazočna dva slučaja: *gnijézdo* i *gnjézdo*, *gnijézditi se* i *gnjézditi se*, *ugnijézditi se* i *ugnjézditi se*; *kljéšta* i *kljéšta*, *ukljjéštiti* i *ukljéštiti*, *ùkljješten* i *ùkljéšten*.

Mogli bismo ovdje i obilnije oprimjeriti dvojakost jotiranih likova:

ljječnĭk, izljjéčiti	i	ljječnĭk, izljéčiti
ljječnĭštvo	i	ljječnĭštvo
Njémac	i	Njémac
sljépiti, sljjepljēnje	i	sljépiti, sljépljēnje
snjĕg, snjĕžiti	i	snjĕg, snjéžiti
snjĕžak, snjĕžan	i	snjéžak, snjéžan.

⁷ Brozović, D., 1972. – 1973., O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata, Jezik, god. 3., br. 4. – 5.

⁸ Brozović, D., 2007., Fonologija hrvatskoga standardnog jezika, u: Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, Nakladni zavod Globus, Zagreb

A mogući su i ovakvi likovi:

brijěžak	i	brjěžak
uvrijěžiti se	i	uvrjěžiti se
cvijět	i	cvjět.

Kao što vidimo iz navedenih primjera, izborom jekavice za standardni izgovor pouzdano nastaje istonaglasnost dijalekatne osnove i hrvatskoga standardnoga jezika, a dvoglas je kao sljednik dugoga jata moguć u svim slučajevima, ali se izvorno javljaju i drukčiji likovi, koji se mogu predočiti dvofonemnim dugim slogom [jē]: *snjēg* i *snjěžiti* i *ivjēk*. Hoće li i takvi likovi ući u buduću knjigu pravogovornu?

Ivo Škarić u *Fonetici hrvatskoga književnoga jezika* (2007.)⁹ i u ponovljenom izdanju istoga teksta pod naslovom *Hrvatski izgovor* (2009.)¹⁰ ima neuobičajenu sliku hrvatskoga standardnog jezika, pa dijeli opći hrvatski na tri tipa: klasični hrvatski, općeprihvaćeni ili, kraće, prihvaćeni i njegovu inačicu koja „može biti označena kao prihvatljiv govor“.¹¹ Klasični hrvatski je, „uz neznatnu količinu varijantskih iznimaka“¹² kao sustav Karadžić-Daničićev idiom i onaj hrvatskih vukovaca. Nema u Škarića ni traga o zapadnoj novoštokavštini, koja jest u svim hrvatskim priručnicima sve od *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika* (Zagreb, 1979.) do *Velikog rječnika hrvatskoga standardnog jezika* (Zagreb, 2015.). Dakle, u knjizi *Hrvatski izgovor* (Zagreb, 2009.) previdaju se navedenim modelom mnogi napori hrvatskih jezikoslovaca od početka prve polovice sedamdesetih godina do 2009. godine, a baš se u to vrijeme u hrvatskome jezikoslovlju napredovalo velikim koracima.¹³ Jednaku su sudbinu doživjeli i svi oni hrvatski jezikoslovci koji su od uspostavljanja Karadžić-Daničićeva monolita, i u djelima hrvatskih vukovaca, dizali glas protiv toga istog monolita, ali za te glasove nije bilo sluha.

Prihvaćeni opće hrvatski u koji se, mimo svih normativnih razvojnih spoznaja i priručnika, mimo izabrane prakse u školskom sustavu i hrvatskim javnim glasilima, uvodi: tronarječnost, ukida se novoštokavski općerazdiobni propis i zanaglasne duljine te se, bez dvoglasa [jje], priznaje za hrvatski pravogovor samo „dvofonemski dugi slog [jē] kao sljednik naglašenoga staroga dugoga jata“.¹⁴

Nastavit će se u sljedećem broju.

---

⁹ Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, Nakladni zavod Globus, Zagreb

¹⁰ Nakladni zavod Globus, Zagreb

¹¹ Isto, str. 20. i 21.

¹² Isto, str. 20.

¹³ Vidi i bilješke od 1 do 5 ovog našeg članka.

¹⁴ Isto, str. 129.